

La fantasmagòrica Casa de Contractació de Barcelona per anar a les Índies (1493-1503)

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 31-05-2016

Comunicació d'en Pep Mayolas al XVè Simposi d'Arenys de Munt. La suposada creació del consolat de Burgos l'any 1494 amaga en realitat la creació de la Casa de Contractació de Barcelona per anar a Amèrica.

La primera Casa de Contractació per anar a les Índies s'instal·la a Sevilla l'any 1503, segons la història oficial. Però... i abans?

Des de l'INH, d'acord amb les tesis de l'historiador peruà Lluís Ulloa repeses fa més de 25 anys per En Jordi Bilbeny, hem defensat que En Cristòfor Colom havia fet un viatge de predescoberta l'any 1477; la descoberta del 92 seria en realitat una presa de possessió del territori en nom dels Reis Catòlics; i el segon viatge, preparat en el marc de les Corts de Barcelona de l'any 93, seria l'expedició que havia d'instal·lar a les Antilles les primeres guarnicions militars, els mestres d'obra i els constructors, els serveis religiosos i el funcionariat que havia de controlar el trànsit comercial. Recordem que tant els reis com En Colom tenien, per contracte capitulat, uns percentatges sobre tota l'activitat econòmica que es generés amb el Nou Món. És evident, per tant, que s'havien de crear uns mecanismes de control en un port de sortida i en un port d'arribada.

El fet que la participació catalana en la descoberta d'Amèrica hagi estat esborrada de la història de Catalunya, potser explica per què no trobem, tampoc, una Casa de Contractació catalana de pas obligatori per anar a les Índies. Bo i així, hi ha un article espectacular d'en Jordi Bilbeny al web de l'INH, amb el títol «La Llotja de Barcelona i la Descoberta d'Amèrica»,¹ on es pot comprovar amb tot luxe de referències i detalls que Barcelona reunia tots els precedents polítics, jurídics i mercantils, i totes les infraestructures necessàries per a l'establiment de la institució que trobem a faltar.

La història oficial diu que el segon viatge d'en Colom salpa de Cadis el 25 de setembre de 1493. L'integraven 17 naus i uns 1500 homes. Mig any més tard, pel febrer de 1494, l'Antoni de Torres, un dels comandants de l'expedició, ja torna cap a la península ibèrica amb 12 de les 17 naus i una Memòria formal de l'Almirall. En Torres arriba davant dels reis a començaments d'abril.² Al cap de 2 mesos, el 7 de juny, es tanca definitivament el Tractat de Tordesillas, revisat pels portuguesos i aprovat pel papa, que divideix l'Atlàntic entre la monarquia hispana i Portugal,³ i ara que ja tenim tots els elements jurídics a punt, el 21 de juny de 1494 es crea... el Consulado de Burgos.

«La primera i principal [comesa del nou consolat] fou organitzar el nolis de la flota llanera amb destinació a Flandes, des dels ports cantàbrics»,⁴ sobre la qual ja hi havia una tradició comercial des de mitjans de s. XV. També ens diuen que «el privilegi atorgat pels monarques resta en silenci sobre el dret que s'havia d'aplicar al consolat de Burgos»⁵ i que la pragmàtica fundacional no canvia substancialment cap normativa, sinó que mana fer-ho tot «según y de la manera que lo tienen por costumbre». ⁶ I quin era el costum? El costum era que la Corona ja obtenia una bona liquiditat sobre l'exportació de la llana com a contrapartida dels privilegis medievals atorgats als nobles ramaders de la Mesta, que foren ampliat en temps d'Isabel i Ferran.

Mentrestant, però, justament el 1494 es reeditava a Barcelona el Llibre del Consolat de Mar. En manuscrit existia des del segle XIII. La primera versió impresa és de 1484 a càrrec d'En Nicolau Spindeler, però la segona, alerta, és «preparada per En Francesc Celelles, que en revisà el text i hi aportà algun nou material, i fou publicada el 1494 a cura d'en Pere Posa». ⁷ En Posa, val la pena de recordar-ho, és el primer editor d'En Ramon Llull (el Tractat de navegació del qual es trobava a la Llotja barcelonina),⁸ és l'estampador dels dos fulls de la carta d'En Colom a En Lluís de Santàngel i també de «molts llibres populars en català, avui no conservats». ⁹ Doncs el 1494, aquest editor estampava una edició actualitzada del Llibre del Consolat de Mar.

L'Arcadi García Sanz és un autor que compara la creació del consolat de Burgos amb els de Barcelona i València, i hi troba dues diferències importants: 1) mentre aquestes institucions catalanes foren establertes «per disposicions de caràcter paccionat, el de Burgos fou concedit pels reis només en quanto nuestra merced y voluntad fuese». ¹⁰ Això vol dir —si estem parlant en realitat de la Casa de Contractació de Barcelona— que quan els reis vulguin retirar-lo, ho podran fer lliurement.

La segona diferència consistia en el fet que si els consolats de la Corona Catalana s'havien establert per «privilegis atorgats pel rei a les ciutats com a municipis, el consolat de Burgos s'atorgà, no a la ciutat com a municipi, sinó a la confraria denominada Universidad de los mercaderes de la ciudad de Burgos. Aquesta característica suposava un fort salt enrere en el temps»,¹¹ ja que s'emmirallava en la Carta consularis maris riparie Barchinone, atorgada per Jaume I el 1258 a la confraria anomenada Universitas proborum hominum riparie civitatis Barchinone.

La Matilde Souto Mantecón ens confirma que Jaume I va sancionar aleshores «la creació d'una societat formada pels mercaders i els constructors navals de Barcelona, amb el títol d'Universitat dels Prohoms de Ribera»,¹² l'embrió del Consolat de Mar.

Al capítol VI del seu monogràfic sobre el consulado de Burgos, En Manuel Basas Fernández comenta: «Es este uno de los capítulos más importantes en la historia del Consulado: su vocación marinera. Asombra pensar hoy día cómo, desde la Baja Edad Media y en el siglo XVI, la ciudad interior, de allende los montes de Oca, vivía enteramente de cara al mar (...). El eje Burgos-Brujas fue el eje del comercio castellano durante varios siglos. Burgos debió su engrandecimiento y su ruina a Flandes». ¹³

Comprovem que Burgos, igual que Sevilla com a seu del trànsit de tota mercaderia i metall preciós provinent de les Índies durant el segle XVI, acabaran arruïnades, incapaces de retenir la prosperitat fulgurant que apareix en els llibres. I només en els llibres..

En conclusió:

Si el consulado de Burgos es crea en data que s'hauria de crear la Casa de Contractació de Barcelona per anar a les Índies;

Si la creació del consulado no genera nova legislació i tot s'ha de fer como se tenia por costumbre;

Si el consulado de Burgos es crea per demanda d'un mercader, Diego de Soria, que tenia contractes d'assegurances a Barcelona i noliejava flotes cap a Flandes i Bretanya des de Barcelona;¹⁴

Si les discussions entre el port de Bilbao i el consolat de Burgos es dirimeixen a les Corts del Principat de Catalunya a Tortosa (19 de gener de 1496);¹⁵

Si la creació del consulado és una concessió a la Universidad de mercaderes de Burgos que es fa invocant la concessió de Jaume I a la Universitat de Prohoms de Ribera de Barcelona;

Si el consulado de Burgos és de vocación marinera y en el siglo XVI la ciudad vivía enteramente de cara al mar...

Aleshores el més probable és que el consulado de Burgos de 1494 amagui la instauració de la Casa de Contractació a la Llotja de Barcelona, que havia de garantir, per als Reis i per a En Colom, el monopoli del comerç amb el Nou Món. Una institució de la qual el Rei Catòlic se'n reservaria la potestat d'intervenir-hi i modificar-la, i que estaria gestionada, a petició d'En Colom, per la confraria de Prohoms de la Ribera, una societat formada pels mercaders i els constructors navals de Barcelona, de la qual els Colom barcelonins formaven part almenys des del segle XIV.

Pep Mayolas

BIBLIOGRAFIA

- 1 JORDI BILBENY, "La Llotja de Barcelona i la Descoberta d'Amèrica", Institut Nova Història, 25 de novembre de 2015, <http://www.inh.cat/articles/La-Llotja-de-Barcelona-i-la-Descoberta-d'America>
- 2 PERE CATALÀ i ROCA, "Antoni de Torres i Joana de la Torre" dins Colom i el món català, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1992, p. 362.
- 3 PERE CATALÀ i ROCA, "Alexandre VI i les butlles pontifícies" dins ídem, p. 282.
- 4 JOSÉ DAMIÁN GONZÁLEZ ARCE, "La universidad de mercaderes de Burgos y el consulado castellano en Brujas en el siglo XV" dins En la España Medieval, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2010, vol. 33, p. 169.
- 5 ARCADI GARCIA SANZ, "La influencia de los consulados de Barcelona y Valencia en la erección del consulado de Burgos (1494)", dins Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, Est. Tip. Hijos de F. Armengot, Castelló de la Plana, Octubre-deseembre 1969, Tom XLV, Quadern IV, p. 239.
- 6 Ídem, p. 156.
- 7 JOSEP MARIA PONS i GURI, "Llibre del consolat de mar", dins GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0037755.xml>
- 8 JORDI BILBENY, "La Llotja de Barcelona i la Descoberta d'Amèrica", ob. cit.
- 9 MANUEL LLANAS i PONT, L'edició a Catalunya: segles XV a XVII, Gremi d'Editors de Catalunya, Barcelona, 2002, p. 78-79.
- 10 ARCADI GARCIA SANZ, ob. cit., p. 236-237.
- 11 Ídem, p. 237.

12 MATILDE SOUTO MANTECÓN, “Los consulados de comercio en Castilla e Indias: su establecimiento y renovación (1494-1795)” dins Anuario Mexicano de Historia del Derecho, Universidad Nacional Autónoma de México, Mèxic, 1990, n. 2, p. 228.

13 MANUEL FERNÁNDEZ BASAS, El consulado de Burgos en el siglo XVI, CSIC, Escuela de Historia Moderna, Madrid, 1963, p. 155.

14 JOSÉ DAMIÁN GONZÁLEZ ARCE, ob. cit., p. 171, nota 16.

15 EDUARDO IBARRA RODRÍGUEZ, “Los precedentes de la Casa de Contratación de Sevilla” (II) dins Revista de Indias, Instituto Gonzalo Fernández de Oviedo, CSIC, Madrid, 1941, n. 4, p. 36.